

Zpráva ze zahraniční cesty

Země: Spolková republika Německo

Doba: 23. – 26. března 2004

Cíl cesty: 2. lipský knihovnický a informační kongres „Vztah informací a vzdělávání“
(*Zweiter Leipziger Kongress für Information und Bildung, 23. bis 26. März 2004. "Information macht Bildung"*)

Pořadatelé: Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände e.V. (BDB)
Deutsche Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis e.V. (DGI)

Zajištění cesty: Bibliothek & Information International (pozvání, ubytování, kapesné).

Program: 1. Účast na kongresu
2. Účast na Lipském knižním veletrhu
3. Rozhovory s představiteli německého knihovnictví

1. ÚČAST NA KONGRESU

Druhý společný kongres pracovníků ze sféry knihovnictví a informačních služeb ve Spolkové republice Německo navázal na společné jednání v roce 2000 a následnou úspěšnou spolupráci jejich spolků a sdružení a položil základy k trvalému těsnějšímu sepětí postupu knihovníků a informačních pracovníků zejména ve společenskopolitické oblasti: jednání kongresu, zahájené v úterý 23. března, totiž vyvrcholilo v pátek 26. března, když na závěrečném plenárním zasedání zástupci obou vrcholných sdružení reprezentujících uvedenou oblast, Spolkového sdružení německých knihovnických svazů (BDB) a Německé společnosti pro informační vědu a praxi (DGI), dr. Georg Ruppelt a dr. Gabriele Beger oznámili, že vstupem DGI do BDB vzniká nový spolek – Knihovny a informace Německa – Spolkové sdružení německých knihovnických a informačních svazů (Bibliothek und Information Deutschland (BID) - Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheks- und Informationsverbände, e. V.).

Nebudu se ani pokoušet popsat jednání kongresu v celé jeho šíři. Jako jeden ze dvou pozvaných zástupců Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP) – vedle PhDr. Ladislava Kurky - jsem se zaměřil spíše na oblast působení veřejného knihovnictví, spolkovou činnost a na otázky společenské úlohy knihoven obecně.

Jednotlivá dílčí zasedání ovšem věnovala velkou pozornost rovněž zásadním otázkám působení vědeckých knihoven a informačních pracovišť – např. budování fondů, či vzhledem k mnohotvárnosti forem současných zdrojů třeba říci obecněji otázkám správy obsahů, otázkám zajištění dlouhodobé přístupnosti digitálních dokumentů, (informačního) zpřístupňování dokumentů/obsahů. Vedle toho však i u nás, byť jinak, známého problému přístupnosti disertací (u sousedů spíše z hlediska variantního, elektronického zveřejnění v síti vedle povinného knižního vydání) a autorského práva. (U posledně uvedeného vzpomeňme palčivé a stále nedořešené otázky přímého zaslání kopií, jakož i matérie přímo výbušné, zpřístupňování elektronických kopií výňatků z děl v prostředí interních sítí škol a neziskových vědeckých pracovišť, tedy problému vycházejícího z uplatnění evropské směrnice k autorskému právu v informační společnosti, jenž snad poprvé vnesl do dosud příkladného vztahu nakladatelského světa a knihovnictví v Německu ještě dnes neuhašený plamen sváru.) Předmětem byly také zaměstnanecké

záležitosti, racionalizace pracovních postupů, avšak zrovna tak i závěry pro prevenci ohrožení fondů z povodní roku 2002.

Mám ovšem za to, že hlavní předmět kongresu představovaly otázky společenské úlohy knihovnictví a informačních profesí a zařízení obecně ve společnosti. Téma kongresu je obtížně přeložitelný slogan – „Information macht Bildung“. Význam by snad bylo možné převést jako „Vztah informací a vzdělání“. V němčině se však „Information“ používá také ve významu „informační sféra“. A slogan navíc ve své homonymii slovesa „macht“ (dělá) a substantiva – „Macht“ (moc) poukazuje na širší společenské souvislosti, předpoklady i důsledky společenského pohybu informací. Různé momenty hry sémantických polí sloganu byly také na konkrétních problémech tematizovány ve vystoupeních řečníků na čtvrté jednání, jehož se v rozpravě i v pódiové diskusi – „akváriu“ zúčastnila také ministryně kultury, mládeže a sportu Bádenska-Virtemberska dr. Schavan. (Pro zajímavost, pro moderování diskuse si němečtí kolegové vybrali prof. Birgit Dankert, referentku na společném semináři SKIP a Goethe-Institutu v Praze v říjnu 2003.)

V období několika posledních let němečtí knihovníci (a s nimi, jak vidno, i pracovníci informačních zařízení), podobně jako další kolegové naší profese v nejvyspělejších zemích, v prudce se měnících podmínkách hledají, *obhajují, prosazují a uplatňují* své místo na trhu pracovních činností ve stále intenzivněji se rozvíjející informační společnosti. Vzpomeňme jen kampaně „@ your library“, již američtí knihovníci již několik let rozvíjejí s cílem prezentovat přínos (value added - přidanou hodnotu) své práce jako poskytování orientace svým čtenářům-uživatelům-zákazníkům v současné informační záplavě a kterou na generální konferenci IFLA v Bostonu před třemi lety dali i s chráněným logem k dispozici kolegům v mezinárodním měřítku.

Němečtí kolegové se, mohu-li dle svých poznatků soudit, rozhodněji na tuto cestu vydali po roce 2001, po zveřejnění výsledků studie PISA 2000. V roce 2002 byl v této souvislosti vyhlášen společný projekt BDB a Bertelsmannovy nadace – Bibliothek 2007¹ (Knihovna 2007). Po dvou letech byly na lipském kongresu veřejně prezentovány výsledky první fáze projektu – Strategická koncepce².

Na základě analýzy stavu německého knihovnictví, v níž byla uplatněna zvláště politická a společenská hlediska, a s využitím zkušeností pěti knihovnických vyspělých zemí – Velké Británie, Dánska, Singapuru³, Finska a ovšem Spojených států – byl formulován závěr o nezbytnosti reformy německého knihovnictví a jejich hlavních směrech. Rozbor různých faktorů vyústíje v návrh na vytvoření agentury pro rozvoj knihoven s posláním celostátní koordinace procesu inovace a kvalitativního rozvoje knihoven. Za jeden z prvořadých úkolů se považuje nedílné zahrnutí knihoven do národní vzdělávací a informační politiky, započtení jejich, dle německých kolegů opomíjeného, vzdělávacího potenciálu v politických rozhodovacích procesech.

Jakkoli se totiž při pohledu z naší perspektivy může zdát situace německých knihoven jako (snad) záviděníhodná, němečtí kolegové již řadu let poukazují na narůstající problémy. Rozpočtové potíže i jisté oslabování tradičně silného postavení

¹ Viz také <<http://www.bibliothek2007.de>>.

² Bibliothek 2007 : Strategiekonzept / Gabriele Beger, ... [et al.] ; Bertelsmann Stiftung, Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände, e. V. (Hrsg.). – Gütersloh : Bertelsmann Stiftung, 2004. – 40 s. Publikace je k dispozici v Knihovně knihovnické literatury v Národní knihovně ČR. a je rovněž přístupná na URL uvedeném v pozn. 2.

³ Knihovnice ze Singapuru, jež se jako hosté účastnily kongresu, dokonce na jednání vystoupily s prezentací údajů i příkladů rozvoje forem veřejných knihoven ve své zemi.

se sice nevyhýbá ani knihovnám vědeckým, nejčastěji tedy vysokoškolským, problémy veřejných knihoven však v posledních letech dělají kolegům v Německu hluboké vrásky. Složitá hospodářská situace přivedla totiž komunální rozpočty do napjatého stavu a v podmínkách, kdy provozování knihoven nepatří k zákonem uloženým povinnostem obcí, dochází často ke krácení výdajů na ně. Krátce po lipském kongresu se dokonce na Internetu objevila webová stránka <www.bibliothekssterben.de>, na níž jsou uváděny případy uzavření knihoven, zastavení nákupu médií či převedení provozu knihovny na dobrovolnický základ aj. Jde většinou o veřejné knihovny a jejich pobočky v tzv. nových spolkových zemích, ale zdaleka nejen o ně.

Z tohoto zorného úhlu tedy vnímám svědectví o již výše zmíněném úsilí německých kolegů (a knihovníků v dalších zemích) o prosazení svého místa, resp. o uplatnění svého (našeho) oboru, instituce i sebe sama na poli společenské komunikace. (Chtělo by se říci „komunikačním trhu“ – ale to je výraz zaužívaný pro jiný předmět.) Omezovat se jen na „trh informací“ by asi nebylo dostatečně specifické (výměna informací, resp. výměna uspořádanosti probíhá všude). A jestliže některé koncepce upozorňují na význam pozornosti v současné společnosti⁴, pak jde nepochybně o to, kdo ve společnosti získá schopnost a možnost komunikovat s zákazníky⁵ obsahy (informace, vědomosti, hodnoty...), jež jsou přece k dispozici z tolika zdrojů. Z hlediska upoutání pozornosti tedy nikoli náhodou také do činnosti veřejných knihoven v naší době proniká pojem „inscenace“.

Měli bychom si však být vědomi toho, že při uplatňování knihovnické netradičních forem práce, ať už tedy jde o naznačené „inscenování knihovnické práce“ nebo o využívání metod kvantitativního měření výkonů v knihovnických činnostech i ve službách⁶, případně dalších soudobých metod managementu, s nimiž počítá i uvedená strategická koncepce vzešlá z projektu Bibliothek 2007, se dostáváme na obtížnou cestu mezi Skyllou a Charybdou, kdy na jedné straně úsilí o čtenáře-uživatele-zákazníka a vyšší míru prokazatelné efektivity vynakládaných prostředků může na druhé straně sklouznout k samoučelu, při němž se podbízením prvoplánovému vkusu v zájmu získání dostatečného ohlasu ztratí vlastní vzdělávací či šířeji obecné kultivující poslání veřejných a školních knihoven. Na vybranou však není. Tvrdý tlak až na samotnou hranu se projevuje i v našem, knihovnickém světě.

A tak asi bude vhodné informaci z Lipska zakončit rovněž v duchu soutěže: Letošní cena Profesního spolku knihovníků a informačních pracovníků (BIB) a časopisu B.I.T. online za inovaci byla na kongresu udělena za tři projekty „Digital Reference Service – odpovědní a informační služby německých knihoven v Internetu“⁷, „Vývoj Balanced Scorecard – na příkladu Hamburger Öffentlichen Bücherhallen [Hamburské veřejné knihovny]“ a „Nová drážďanská knihovna pro mládež medien@age : koncepce a měření úspěšnosti knihovnické práce zaměřené na specifické skupiny“.

4 Mnozí hovoří o vzniku „ekonomiky pozornosti“. Srov. např.: The attention economy: understanding the new currency of business / by Thomas H. Davenport, John C. Beck. - Boston : Harvard Business School Press, c2001. - ix, 255 s.

⁵ Vskutku jde koneckonců o zákazníky, ať přímo nebo nepřímo. A zde z hlediska přidělování veřejných zdrojů není právě pominutelné, jakou kvalitu poskytované veřejné statky mají. K tomu ještě dále.

⁶ Od roku 1999 probíhá v Německu projekt měření a srovnávání výkonů knihoven na celostátní úrovni Bibliotheksindex (BIX) – viz URL <<http://www.bix-bibliotheksindex.de/>>.

⁷ Ta je tedy obdobou v anglosaském světě dnes již rozšířené služby „Ask your library“. V Česku obdobná kooperační služba, navazující od února t. r. na odpovědní službu Národní knihovny ČR a dalších jednotlivých knihoven, nese název „Ptejte se knihovny“.

2. ÚČAST NA LIPSKÉM KNIŽNÍM VELETRHU

Své účasti na kongresu jsem využil rovněž k návštěvě Lipského knižního veletrhu (alespoň okrajově, tak, jak se obě akce překrývaly a jak to umožňovala priorita účasti na jednání kongresu – ten se ostatně konal v kongresovém středisku hned vedle výstavních hal, s nimiž je spojeno průchody). Podařilo se mi v rychlosti obejít stánky odborných a vědeckých nakladatelství, jež se zpravidla nezúčastňují pražského knižního veletrhu, obhlédnout nabídku a přivést sebou nabídkové katalogy.

3. ROZHOVORY S PŘEDSTAVITELI NĚMECKÉHO KNIHOVNICTVÍ

Během kongresu jsem se snažil především získat lektora pro Valnou hromadu SKIP v Jindřichově Hradišti, a to v původním zadání – tedy pro přednášku v anglickém jazyce. Nejdříve jsem oslovil dr. A. Flemminga, ředitele Städtische Bibliotheken Dresden (spolupráce knihoven s partnery v rámci lokálních a regionálních sítí) – ten přes zásadní ochotu si však netroufal přislíbit přednášku v angličtině. O věci se při zprostředkování s paní Lang (BII) dále jednalo se členy vedení BDB na přijetí na lipské radnici. Bylo přislíbeno lektora zajistit.⁸ Při této příležitosti jsem hovořil i s dr. Geißlerem o aktuálním stavu problémů přímého poskytování kopií elektronickou cestou v Německu (jazykově německých zemích).

Zdeněk Matušík

⁸ Což se i stalo – na konferenci u příležitosti Valné hromady SKIP 2004 referovala B. Schleihagen.